

Kertész Imre *Jegyzőkönyv* című művében a vonaton Bécs felé utazó elbeszélő Tatabányához érve így emlékezik meg a város látképéről: „Bűzfelhő vág be a zárt ablakon keresztül, [...] felütöm a fejem az újságból: Tatabánya. Lepusz-

60 Reichert Gábor

SZERENCSE LE

Falvai Mátyás: *Gépindák*

tult, szétmarcangolt, kopáran meredő, végítélet-szerű táj, masszív betonfüstölők, csövek, az eget rézsút áthasító állványzat, akár egy szövegrészt vagy életdarabot kihúzó, kemény tollvonás, leplezetlen hasznosítás mindenfelé, ádáz célszerűség, racionalitás, rútság, [...] táj nélküli tájkép, már nem borzalmas, csak vigasztalan, mint az igazság.” Tősgyökeres tatabányai-ként első olvasásra eltűzöttnek éreztem Nobel-díjas írónk lesújtó ítéletét, ám a személyes érzelmeket félretéve meg kellett hagynom, tulajdonképpen elég pontos képet adott a város rendszerváltás utáni állapotáról. Falvai Mátyás *Gépindák* című novelláskötete (vagyis annak első fele, a címadó ciklus) is hasonló élményekről számol be, azzal a különbséggel, hogy itt a szövegek elbeszélője nem átutazóként, hanem az őslakosok, a „túlélők” bizonyosságával tekint vissza szülővárosa jóval korábbi, '50-es évekbeli mindennapjaira. Tatabánya „fénykoráról” van tehát szó Falvai második kötetében, hiszen a kommunista hatalomátvétel után az erőszakosan iparosított ország egyik legfontosabb településévé lépett elő a frissen, 1947-ben egyesített bányászváros. De milyen is volt ez a „fénykor”? Az ötven év távlatából visszatekintő főhős-elbeszélő sem ringatja illúziókba az olvasót. Láthatóan nem hagyott benne túl sok kellemes emléket itt eltöltött gyerekkora, hiszen a számára – beszédes módon – a várost jelképező bányahidai erőmű menetrendszerű kurt-fújásai még felnőttkorában is kísértik álmait: „Az a hang, a fújások hangja, az erőmű, a terpeszkező, kegyetlen istenség kúrthangjai azonban a mai napig felbődulnek verejtékes álmaimban, úgy is, mint amely hangok éles késként metszették el a gyermekkor fonálát, és úgy is, mint egy hosszan ható átok mementói, melynek indái a jelenig kanyarognak, és még most is, ötven év múlva is engem keresnek kacskaringós nyúlványjaival.” Nem sokkal szívdérítőbb tehát a „hiteles szemtanú” elbeszélése sem – a korszakról, a városról adott jellemzése alapján úgy tűnik, a természetes környezetet kúszónövényként benövő ipusztériális miliő lassan az itt élő embereket is érzelemmentes gépekké alakította. Az első, *A kilencház* című szövegben Fuchs Márton, a történetek főhőse többször is elmondja, hogy az őt és barátait ért ifjúkori benyomások teljes nemzedékét érzéketlenné tették bármilyen tragédiával szemben: „Hozzá voltunk már szokva a halálhoz, legtöbben

a háború utolsó évében születtünk, nagy volt a szegénység, gyógyszerre nem mindig telt, egy-egy csecsemőhalál olyan hatást váltott csak ki belőlünk, mint egy vesztes Tatabánya–Vasas meccs. [...] Vártuk, hogy bekövetkezzék, hiszen tudtuk már jól, a halál indái befönták a telep utcáit, kertjeit, fáit, kapuit, befönták, körültekergőzték, és csak a vakszerencse ment- 61
hette meg az embert a kunkori végű halálnövedékektől, melyek erre is, arra is mohón kutatták áldozataikat”. Nehezen élhető, személytelen, minden érzelmet, gondolatot kilúgozó vidék képét festik Falvai szövegei az '50-es évek Tatabányájáról, ahol a falusi környezet és az iparvárosi jellegzetességek találkozásából egyre inkább az utóbbiak látszanak győztesként kikerülni. Persze távol áll a szerzőtől a szociografikus pontosságra való törekvés, műve nem kíván történelmileg hiteles kortablóvá válni (ez a második ciklusra pedig különösen igaz): a pusztuló város és a vele együtt testileg-szellemileg (le)pusztuló lakosság metonimikus jelentőséggel bír, egyéni sorsuk egy kor, egy szellemiség tovatűntét ábrázolják. Minden negatív felhang ellenére a *Gépinák* novelláiban rendre előbukkanó nosztalgikus gondolatfutamok mégis azt a benyomást keltik az olvasóban, hogy a szövegek elbeszélője régmúlt „szenvései” dacára szorosan kötődik gyerekkora színhelyéhez. Persze nem maga az apokaliptikus táj, hanem az azt belakó furcsa alakok, mint Stróbli bácsi, Izing Pityu, a Fater vagy a *perpetuum mobile* megalkotásán fáradozó Bódi bácsi miatt idézi fel újra és újra félévszázados emlékeit.

A *Gépinák* tehát két ciklusból épül fel: az első, címadó rész tematikusan összefüggő novellafüzért tesz ki, a második szakasz darabjai kevésbé kapcsolódnak egymáshoz, bűvópatakszerűen azonban itt is végigvonul egy kevésbé direkt kohéziós tényező, amelyet a cikluscím (*Hiány-variációk*) is érzékeltet. A *hiány* mint középponti fogalom az összes vonatkozó szöveg felépítését meghatározza: a második ciklus darabjai, bár nem egységes elbeszélőt tudnak magukénak és témaválasztásukban is teljesen különböznek egymástól, annyiban mégis rokoníthatók, hogy a szereplők életét átható általános nihil egyre hangsúlyosabban kiütöközik történeteik olvastán, minek hatására a szereplők is fokozatosan szembesülnek az őket körülvevő áthatolhatatlan légüres térrel. Verő, a *Gloria* című (némileg az első, *Allegro barbaro* című Falvai-kötet zene-tematikáját visszaidéző) szöveg főszereplője például elszalasztott zenei karrierje és fiatalkori életmódjának feladása miatt válik megkeseredett, kiüresedett, minden önbecsülést nélkülöző véglénnyé; Indián, a *Kelenföld*, december 24-ben feltűnő kiégett életművész pedig családtagjai sikerei láttán roppan össze, nem tudván feldolgozni azt a vélt kudarcot, hogy az őt megelőző és követő generációk is többre jutottak nála.

A „változatok a hiányra”-problematika az első ciklustól sem áll távol, így érthetővé válik, hogy miért is került egy kötetbe a két, első ránézésre össze nem függő szövegegység. Fuchs Márton és hozzátartozói ugyanis – ahogy az már a fenti idézetekből is kiderülhetett – a *Hiány-variációk* 62 szereplőjéhez hasonlóan vegetálnak:ingerszegény környezetük legmeghatározóbb élménye a rájuk telepedő, menthetetlen unalom, amely ellen a figurák a maguk esetlen módján próbálnak küzdeni, több-kevesebb (inkább kevesebb) sikerrel. „Megejtően elszánt volt ez a harc a mindent elemészto, kábító unalom ellen” – mondja az elbeszélő a *Perpeetum mobile* című novellában. A Muter olvasással próbálja elútni az idejét, a férfiak a Zokogó Majom nevű kocsmában vagy a kaszinóban vészeli át a lassan vándorló perceket, napokat, éveket, a Nagyfater otthoni fusizással próbálkozik: „Feltalált egy sor alkalmatosságot, amelynek haszna igencsak megkérdőjelezhető. De ez nem számított. A foglalatosság volt a lényeg. A szavakkal soha be nem határolható, végtelenné terpeszkedő unalom elűzése.” Annak ellenére, hogy Falvai kötetének nem célja a dokumentarista tényrögztés, igen meggyőzően beszél a szocialista éra mindennapjairól, amelyek hatása máig sem tűnt el nyomtalanul (a történetek helyszínéről legalábbis biztosan nem). A *Gépipindák* legfontosabb fogalmai – hiány, unalom, üresség stb. – igen érzékletesen írják körül a vizsgált korszakot.

Becsülendő az a (legalábbis általam feltételezett) írói módszer, amelylyel a szerző novelláit megalkotta. A város 50 évvel ezelőtti látványának, hangulatának, szociográfiai tényezőinek ismerete akkor is komoly kutató-és/vagy terepmunkát feltételez, ha nyilvánvalóan látható, hogy a pontos háttértudást az elbeszélő részéről egyfajta „dúsított realista” ábrázolásmód teszi idézőjelbe. Falvai Tatabányája egyszerre hiteles (a környék sváb és tót mikroközösségeinek szerepe a történetekben, a város történelmének láthatóan alapos ismerete stb.) és egyszerre meseszerű, saját művészi céljaihoz idomított. A *Gépipindák* ciklusról Dragomán György *A fehér király* című kötete is eszébe juthat az olvasónak: a gyerek (vagy gyerekkori emlékeire visszatekintő) elbeszélő itt is egy zárt kisközösség életéről mesél, amely a maga egyszerűségével mégis általánosan jellemző, nagy horderejű kérdésekre irányítja a befogadó figyelmét. A gördülékeny elbeszélői stílus pedig még élvezetesebbé teszi ezt a folyamatot. A kötet egészére jellemző a különböző szerkezeti, műfaji sajátosságokkal való kísérletezés, hiszen míg az első szövegegység darabjai nagyjából azonos struktúrán alapszanak, addig a *Hiány-variációk* szövegei mind stíláriis, mind tematikus tekintetben kisebb-nagyobb kitérőket tesznek (az egyik, Microsoft Word-karakterkészlettel le nem írható című novella például a sci-fi műfajával kokettál). Az elbeszélői hang azonban az összes szövegben hasonló: jellemző rájuk egyfajta áradó, megszakíthatatlan mesélőkedv, amely hosszabb-rövidebb anekdotikus szövegrészek

egymásra halmozásával építi fel a történeteket. A csapongó elbeszélő hol hátra-, hol előreugrik az időben, egyik emlékfoszlányról hirtelen a másikra asszociál, ami jó értelemben vett szertelenséget kölcsönöz a novelláknak, s néhány esettől eltekintve, amikor kissé túlbeszéltnek, keresettnek tűnik ez a kötetlen elbeszélésmód, jellegzetes atmoszférát kölcsönöz a szövegeknek. 63

Amióta végigolvastam Falvai Máttyás *Gépipindák* című novellagyűjteményét, él bennem a kétely, hogy vajon akkor is szeretném-e a kötetbe foglalt történeteket, ha nem érezném magam otthonosan azok helyszínein? Vajon nem kerített-e hatalmába a kötetben felvillanó *couleur locale* fölött érzett nagy megelégedettségem? Minden eshetőséget számba véve azt kell mondanom, hogy Falvai második kötete önmagában, minden külső, nem esztétikai tényezőt kiszűrve is méltó az olvasó figyelmére. Ahogy Tatabánya sorsa, úgy a kötet novellái is mindenki számára elgondolkodtató, általános érvényű mondanivalót hordoznak magukban.

Új Forrás 2012/4 – Reichert Gábor: Szerencse le
Falvai Máttyás: *Gépipindák*

